

NEWSLETTER

institut
VÁCLAVA
KLAUSE

Václav Klaus:

Pár slov k setkání
„Fenomén Knížák“

Jiří Weigl:

Pět let „pomoci“ Řecku

Ladislav Ják:

Jsmo o pět let chytřejší?
Spíše spoutanější

Pavel Ryska, Jan Průša:

Recenze – F. Schneider
a C. Williams:
Stínová ekonomika

Václav Klaus:

Samuelsonových
nedožitých sto let

Pár slov k setkání „Fenomén Knížák“*

Václav Klaus

Naše dnešní odpolední setkání jsme trochu podivně nazvali „Fenomén Knížák“, vzhledem k Milanově nesnadné zařaditelnosti do té či oné škatulky. Škatulky jsou dobré pro nás, obyčejné smrtelníky. Nikoli pro něho. Nepřišli jsme na to, jakým slovem ho přesněji charakterizovat. Nevíme, kterou z jeho „aktivit“, jak to on sám nazývá, vzít za rozhodující. Nelze ho zúžit na malířství. Proto jsme zůstali u slova fenomén. V celé řadě oborů a forem projevu je schopen velmi rezolutně vyjádřit nejen svůj osobitý pohled na svět, ale představit i unikátní citlivost své duše.

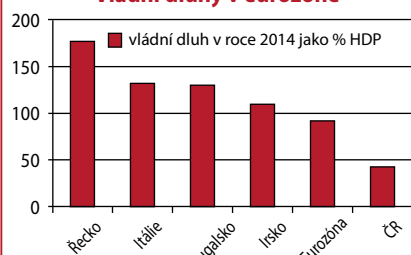
Milanu Knížákovi bylo včera 75 let. Přejeme mu další plná léta. A přejeme mu zdraví. Když jsme se před několika týdny oba nemohli zbavit chřipky, napsal mi, že bychom mohli společně vystupovat v kabaretu jako Duo Lazaros. Snad ještě sehraje nějaké lepší role.

*Existuje úzká příčinná souvislost
mezi životem umělce a jeho dílem.*

Ještě že máme ten internet. Díky němu jsem objevil, že jsem o Milanovi hezky promluvil i před deseti lety, kdy mu bylo 65 let, v laudatiu při udílení Ceny nadace Universitas Masarykiana v Brně. Řekl jsem tehdy, že „je výrazným homo politicus“ a že je „občanem v tom nejlepší slova smyslu“. Před pěti lety jsem k jeho sedmdesátinám do časopisu Týden napsal, že „vždycky šel

KVĚTNOVÝ GRAF IVK

Vládní dluhy v eurozóně

Pramen: Eurostat, 2015

Institut Václava Klause o.p.s.

Šárecká 29
160 00 Praha 6
e-mail: office@institutvk.cz
www.institutvk.cz

IVK – Newsletter
Institut Václava Klause
Registrace MK ČR E 11024
Periodicita: měsíčník
Datum vydání: 22. 5. 2015

Jistou orientaci nám nabízí ve své právě vydané knize „Milan Knížák a jeho 25 let v pichlavém sametu“. Byl jsem poctěn tím, že jsem byl požádán napsat k ní předmluvu, tedy ji vidět už v rukopise. Její křest proběhne zítra.

* Odpolední matiné v zámečku na Hanspaulce u příležitosti 75. narozenin Milana Knížáka, pondělí, 20. dubna 2015.

a jde i nyní svou cestou, nenechá se ovlivnit dobovou módou a přízní či nepřízní dobových kritiků“. A zakončil jsem slovy „kěz by on nevzal svých 70 let jako důvod k jakémukoli zpomalení svých aktivit“. To mu přeji i teď – a to mu jistě přejeme my všichni, kteří jsme se tu dnes sešli.

Dovolte mi promluvit o Milanu Knížákovi uvedením několika výroků z jeho knihy

„Cestopisy“, které považují za zásadní a pro něho charakteristické. Kniha vyšla na jaře 1990:

- opakovaně v ní zdůrazňoval, že si je vědom toho, že existuje úzká příčinná souvislost mezi životem umělce a jeho dílem;
- sděloval nám, že jeho „věci“ (tedy jeho díla) patří do „běžného prostoru“ a že v galerii působí jako „nadaná schválnost“;
- připouští, že doménou jeho práce je *akce*, a ta je nepřenositelná (já z toho vyvozuji, že i neopakovatelná a špatně dokumentovatelná);
- je mi nesmírně sympatické, že se vždy a všude cítí být Čechem, explicitně říká, že *není „člověk internacionální“*;

Knížákovy „věci“ (tedy jeho díla) patří do „běžného prostoru“.

- v rozporu s převládajícím míněním tehdejší doby píše, že ve světě nejsou místa svobodná a nesvobodná, neboť – jak opakovaně zdůrazňuje – svobodu si člověk nosí s sebou;
- i když si to o něm lidé nemyslí, velmi silně vnímá svůj *pocit pokory před člověkem a světem vůbec*, dokonce chce být pokorný před bohem (ale – jak dodává – je-li nějaký);
- nechce být ani trochu mučedníkem, na to máme Jirouse a spol. (říká v 80. letech);
- zaujalo mne, že se jeho první výstava v Německu (a vlastně v jeho životě vůbec, tedy když už mu bylo 40 let a když už toho

měl hodně za sebou) jmenovala *odpady*. Nebyla to náhoda. Vysvětluje, že tam byly vystaveny „jen“ dokumenty, návrhy, variace, okrajové věci. Dodává k tomu, že v té době neměl důvod je rozvíjet či dokončovat. Nebylo zájemců, nebylo kupců;

Svobodu si člověk nosí s sebou.

– půvabně připomíná Chalupeckého výrok: „vy nejste, pane Knížák, ani tak umělec, jako *figura*“. Tento výrok jsme při vymýš-

lení názvu našeho dnešního setkání neznali, ale uvažovali jsme vlastně velmi podobně. Figura nebo fenomén?

Jsem rád, že je tu dnes s námi i paní Marie, která je dlouhá desetiletí díky souznění jejich duší spolutrpitečkou jeho osudů. Byla vždy pevnou a statečnou oporou. Proto na závěr ještě jeden citát, ukazující Milanovu křehkou dušičku: „Snad to nějak přežiju. Když je se mnou Marie, tak je strach menší!“ To její roli v Milanově životě přesvědčivě dokazuje. ■

Institut Václava Klause připravuje sborník věnovaný pěti letům od první pomoci Řecku. Vybíráme dva příspěvky z něj a zařazujeme do květnového newsletteru. Redakce

Pět let „pomoci“ Řecku

Jiří Weigl
výkonný ředitel Institutu Václava Klause

Páté výročí schválení finanční pomoci kolabujícímu Řecku je dobrou ilustrací katastrofy, kterou pro méně vyspělé země znamená měnová unie se zeměmi výrazně vyspělejšími a produktivnějšími. Řecko se členem eurozóny správně nikdy stát nemělo. Svou ekonomickou úroveň a charakteristikami svého hospodářství nemůže tvořit s vyspělým západoevropským jádrem EU optimální měnovou oblast umožňující úspěšné fungování společné měny. Vstup Řecka do eurozóny byl jak z řecké, tak především z unijní strany výlučně po-

litickým rozhodnutím – potvrzením faktu, že euro je primárně politický projekt. Řecko bylo do měnové unie politicky natlačeno unijním establishmentem bez ohledu na ekonomické charakteristiky jako důležitá jihovýchodní součást uměle skládané mozaiky kontinentu sjednoceného v unijním superstátu.

Ekonomický úpadek

Nemá proto mnoho smyslu věnovat pozornost populárním lamentacím nad řeckým falšováním statistik před vstupem, nebo obviňováním Řeků z lenosti a preferenci siesty před prací. O stavu řecké ekonomiky, stejně jako dalších jihoevropských zemí si nikdo soudný na přelomu tisíciletí iluze dělat nemohl. Panovalo však euforické přesvědčení, opírající se o sebevědomí Západu z vítězství ve studené vál-

ce, že ekonomická síla integračního centra spolu s pozitivním vnímáním samotného začlenění periferní země do elitního klubu ze strany mezinárodních trhů snadno vyváží systémový nesoulad v rámci heterogenního celku. Varovný příklad německého znovusjednocení a jeho důsledků byl ignorován.

Moderní ekonomický úpadek Řecka ukazuje, že ani samo vysněné členství v EU, ani stovky miliard evropských dotací prosperitu zajistit nemohou.

Vše zdánlivě fungovalo, počátky moderní řecké tragédie byly skryté – země se necelou jednou dekadou po přijetí eura těšila přízní finančních trhů, užívala si výhod nízkých ▶

„německých“ úrokových sazeb a zdánlivě nekonečných možností si půjčovat na mezinárodním trhu.

Řecko tak mohlo financovat své historické výroční olympijské hry, podstatně zvednout mzdovou úroveň a dotáhnout se v životním standardu na západoevropské země. Současně však mohlo díky levným penězům i pokračovat v závodech ve zbrojení se svým odvěkým rivalem Tureckem a stát se skutečnou evropskou vojenskou velmocí.

Podstatou uplynulých pěti let tzv. řecké pomoci byla proto nikoliv záchrana Řecka, ale záchrana jeho nezodpovědných soukromých věřitelů.

Toto vše však mělo svou odvrácenou stranu. Tradičně málo konkurenceschopné Řecko se přijetím drahé „německé“ měny stalo totálně nekonkurenceschopným. Podnikat a vyrábět tam se přestalo vyplácet nejen zahraničním investorům, ale i domácím podnikatelům. Řecko zažilo vlnu deindustrializace a zůstalo jen známou turistickou destinací, byť stále dražší ve srovnání s tureckou, tuniskou a egyptskou konkurencí, a vývozcem tradičních zemědělských produktů. Výrobek se značkou „Made in Greece“ viděl a zná jen málokdo. Moderní ekonomický úpadek Řecka ukazuje, že ani samo vysněné členství v EU, ani stovky miliard evropských dotací prosperitu zajistit nemohou. Ostře to vyniká především ve srovnání s hospodářským zázrakem sousedního Turecka marně půl století žádajícího o členství v EU.

Tajemství řeckého „zázraku“

Evropská finanční krize odhalila podstatu tohoto „řeckého zázraku“. Předlužená nekonkurenceschopná země se stala noční můrou evropských politiků, neboť je názorným příkladem nesmyslnosti a škodlivosti současné podoby evropského integračního projektu. Posledních pět let je obdobím marných snah zastánců evropské integrace za každou cenu tento tragický a poučný případ nějakým způsobem eliminovat. Proto dnes „slavíme“ smutné páté výročí pokusů o záchranu Řecka, období, které tuto zemi přivedlo pouze k dalšímu ekonomickému a následně i politickému rozvratu.

Evropská finanční krize ukázala, že evropská solidarita ve skutečnosti neexistuje, že je dále podstatný rozdíl mezi německým a řeckým (nebo portugalským) dluhem a že daňoví poplatníci z bohatého severu Evropy nejsou ochotni neomezeně platit dluhy jihoevropských zemí. To byla pro finanční trhy zásadní informace. Skončilo období iluzí a jejich stádního nadšení

z evropské integrace. Nastala doba vystřízlivění.

Podstatou uplynulých pěti let tzv. řecké pomoci byla proto nikoliv záchrana Řecka, ale záchrana jeho nezodpovědných soukromých věřitelů, kteří mu v bláhové důvěře v projekt evropské společné měny napůjčovali lacino nesmyslné sumy. Francouzské a německé banky a penzijní fondy se za oněch pět let stihly z řeckého rizika vyvázat a země tak dnes namísto soukromým věřitelům dluží ještě daleko větší částky věřitelům veřejným – partnerům v EU a mezinárodním finančním organizacím. Jinak se s řeckou ekonomikou nestalo prakticky nic pozitivního, rozpočtové škrty konkurenceschopnost země obnovit nemohly a pouze dále prohloubily cyklický propad.

Ukázalo se současně, že proces tzv. vnitřní devalvace je nesmírně náročný a bolestný a zemi, která jej podstoupí, přivede na okraj akutní politické a společenské krize. Snižování mezd a sociálních dávek spolu s redukcí přebujelého veřejného sektoru vytváří neřešitelnou situaci na trhu práce a třaskavou společenskou situaci, kde se daří politickému extrémismu levicové i pravicové provenience. Lidé si však neuvědomují skutečnou podstatu krize a touží po udržení „nesnesitelné lehkosti bytí“ let minulých. Odmítají si připustit, že za jejich útrapy může právě ono drahé euro, které je přece pro každého, kdo jej drží, tak výhodné.

Vytváří se tak nesmírně silná koalice těch, kteří brání tomu, řeckou situaci skutečně vyřešit – evropských politiků odmítajících přiznat, že projekt eura selhal a že dosaďadní směr evropské integrace je chybný, i řeckých politiků vezoucích se na populistické vlně a také řecké veřejnosti, která se bojí o své eurové úspěchy. Všichni přitom vědí, že dluh Řecka je nesplacitelný a že dosáhnout dílčími reformami zásadní změny hospodářských poměrů je nedosaďaditelné. Přesto se všichni tváří, že kvadratura kruhu je možná, a v nekonečných peripetiích o další a další „záchraně Řecka“ jednájí. Reálně to znamená udržování statu quo dalším přísunem veřejných peněz zvenčí bez jakékoliv šance na zlepšení. EU i řecké politické elity si pouze nezodpovědně kupují čas a spoléhají na zázrak, který ovšem nepřijde.

Lakmusový papírek

Řecko slouží jako lakmusový papírek schopnosti Evropy pochopit své problémy a řešit je. Uplynulých pět let ukazuje, že takové reflexe evropské elity zatím schopny nejsou. Projevují se velké slabiny současné podoby evropské demokracie založené na krátkých horizontech volebních cyklů, kupování si voličských hlasů a podbízení se

politiků veřejnosti. Politici z bohatých zemí nejsou schopni ani přijmout solidární závazek za splacení řeckých dluhů, což jejich domácí voliči odmítají, ani jim sdělit, že původní projekt eura není udržitelný a že právě on je na prvním místě příčinou toho, proč Řecko, ale i další země, jimž euro ničí konkurenceschopnost, se potácejí v neřešitelné recesi a dluhové krizi.

Evropská unie je přes veškerý vleklý marasmus stále příliš bohatá a může si ještě dlouho dovolit platit za udržování své staré fasády.

Namísto toho se snaží dnešní stav za každou cenu udržet či alespoň získat čas. Ani fakt, že od února v Řecku vládne extrémně levicová neomarxistická strana Syriza, zvítězivší s protiujičným programem, a že se politická atmosféra nejen v Řecku, ale i v dalších členských zemích dále radikalizuje, není pro vládnoucí evropskou elitu argumentem pro radikální změnu přístupu. Můžeme proto očekávat další měsíce neplodných jednání, vzájemného osočování a vyhrožování, zpracovávání nových variant různě inovovaných reformních balíčků tak, aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Můžeme si být jisti, že do Řecka poplynou nejen otevřeně, ale především skrytě další peníze německých daňových poplatníků a přitom obě strany – jak vedení eurozóny, tak radikální Syriza budou hlásit vítězství. Cesty a způsoby se vždy najdou. Nebudme v této souvislosti překvapeni, že například i tak absurdní nároky, jako jsou halasně vyhlašované řecké požadavky na německé válečné reparace, nemusejí být nakonec vůbec tak nesmyslné, jak na první pohled vypadají. I to může být jedna z možných cest, jak do Řecka pustit další evropské peníze a koupit si další odklad. První vstřícné signály z Německa již v tomto směru zazněly. Evropská unie je přes veškerý vleklý marasmus stále příliš bohatá a může si ještě dlouho dovolit platit za udržování své staré fasády.

Jediné východisko ze současné krize spočívá se stanovení strategického cíle – redukcí eurozóny na optimální měnovou oblast kolem Německa a v rámci celé EU hledat cesty a mechanismy k tomu, aby tento krok zpět byl proveditelný při minimálních ztrátách a zachování maxima pozitiv, kterých bylo v rámci integračního procesu dosaženo. Odchod Řecka a případně i dalších zemí z eurozóny by v takovém případě nemusel znamenat fatální regres a ekonomickou katastrofu, již dnes všichni tak rádi líčí a ospravedlňují tím neschopnost a nedostatek odvahy prohlubující se krizi EU radikálně vyřešit. ■

Jsme o pět let chytřejší? Spíše spoutanější

Ladislav Jaki
Institut Václava Klause

Krise eura, vzniklá kolem Řecka, žádného vnímavého pozorovatele překvapit nemohla. V plné nahotě a s jistou neodvratností demonstrovala, že EMU není ideální měnovou zónou, že její heterogenita je přílišná, aby se to neprojevovalo při prvním větším ekonomickém otřesu, a že politické nástroje, které by zabezpečily hladké finanční transfery, nebyly při vši míře unifikovanosti a spoutanosti EU na tento problém předem připraveny a musejí se tvořit až nyní za pochodu, což je vlastní bezprostřední příčinou bruselské nemoci zvané Řecko.

Jestliže sama krize byla předvídatelná a pouze se nevědělo, kdy se naplní kritické množství vnějších globálních ekonomických otřesů, odehrálo se tady vůbec něco zajímavého, komentovatelného, analyzovatelného nebo dokonce překvapivého za oněch posledních pět let?

Měnová krize

Dnes se to možná na první pohled nezdá, ale jsem názoru, že odehrálo. Pokud bychom se dívali na dnešní realitu nikoli dnešními očima, ale očima vypůjčenými od pozorovatele z roku 2010, za samozřejmě bychom nepovažovali, že:

1. Přes všechny turbulence se krize ve své plné síle nerozšířila na celé „jižní křídlo“ evropské měnové unie. Je sice pravdou,

že rozpočtové problémy Itálie, Belgie, Irsko, Portugalska, Španělska a Francie se po celá léta řeší jejich přesouváním do budoucna a rozmělněním jejich dopadů na ostatní země, faktem zůstává, že nové Řecko tam zatím nevzniklo.

2. Sociální a politický práh citlivosti na oktrojované restriktive není jen abstraktním pojmem, ale živou realitou, která se pro leckoho s až šokující silou projevila při posledních řeckých volbách.
3. Netrpělivost politických reprezentací Bruselu, Berlína či vedení MMF je možná místy i autentická (daleko častěji je ale divadlem pro domácí publikum, které je třeba občas nakrmit silnými slovy), ale nakonec bývá vždy překryta motivem silnějším: vůlí po moci nad naší částí Evropy.
4. Sedmísté padesáté osmé „poslední“ varování adresované řecké reprezentaci vždy skončí novým a novým odkladem, novým a novým transferem. V ohrožení by bez nich byla nejen řecká ekonomika, u níž slovo bankrot už dávno vystihuje realitu, aniž by bylo třeba takový stav vyhlásit de iure, ale především věřitelé. Ti měli svého času dost síly přinutit Řecko, aby sáhlo po nevhodných úvěrech, dnes mají dost sil, aby jim splátky chodily oklikou přes tzv. mezinárodní záchranné programy Řecka.

Vyhnutí a stagnace

Co z toho všechno plyne pro příštích pět (například) let?

1. Když mykóza zachvátí nějaký plod, není zasaženo pouze místo, na kterém plíseň vykvete. Znehodnocen je plod celý, za-

sažený spletí vláken podhoubí. Nemocní členové EMU, poněkud hrubiánsky označovaní za PIGS, jsou drženi nad vodou jen za tu cenu, že se jejich nemoc difúzně šíří celým infikovaným tělem měnové unie. Bez zásadní reformy EMU (zrušení, redukce na „tvrdé jádro“) se proto krize eura bude dále prohlubovat.

2. Sociální citlivost lze ignorovat suspendováním demokracie. To se již děje a dít se bude ještě silněji. Může se to dařit dlouhá léta, než kotel vybuchne. Spíše než výbuch ale hrozí postupné vyhnutí, stagnace a dlouhodobý úpadek.
3. Že je udržování měnového impéria nákladné? Jistě. Ale je to levnější než válka. Zvýšené náklady evropské elity nijak netrápí. Naopak: je to pro ně vítaná záležitost ještě těsnější politické unifikace. Proto jsou hranice trpělivosti téměř nekonečné, jakkoli to tak u některých summitových tanečků na první pohled nevypadá. Euro ve skutečnosti funguje jako zázračný unifikační prostředek právě díky krizi.
4. Evropské elity mají silného spojence (pokud nejde dokonce spíše jen o jiný úd stejného těla): finanční věřitelský sektor. Že odepisuje desítky miliard? Ale kdepak. Jeho moc v řecké krizi sílí, je symbioticky prorostlá s bruselskými elitami a na transferech, které se právě „díky“ krizi rozproudily nikdy nevidaným tempem, jen vydělává. A proto je motorem dalšího utužování politické spoutanosti EU, bez které si takový rozměr transferů nelze představit.

Resumé pro demokraty? Tato noc nebude krátká. ■

NOVINKA

Nakladatelství Olympia nabízí knihu **Václava Junka „Nápravník zažitých nepravd o Václavu Klausovi“** (2015). První část je věnována Klausovým létům „učňovským“. Druhá část líčí mistrovská léta zasvěcená aktivní politice. Třetí část rozebírá „odcházení“ Václava Klause. Autor nevěří, že je snadné Václava Klausovi porozumět, natož pochopit. Avšak tvrdí, že je vždy dobré a prospěšné alespoň se o to pokusit. Bude-li autor napadán pro svou „fascinaci Klausem“, je to namístě. Soudného člověka tento muž totiž nemůže nezaujmout. A překvapí vždycky.

206 stran

objednávky na: www.iolympia.cz

RECENZE – F. SCHNEIDER A C. WILLIAMS: „STÍNOVÁ EKONOMIKA“

Pavel Ryska
Institut ekonomických
studií FSV UK

Jan Průša
Institut ekonomických
studií FSV UK

Mezi novináři, a to nejen českými, se stalo nešťastným zvykem vykreslovat šedou ekonomiku jako zvláštní, samostatný fenomén, s nímž se trápíme, protože jej způsobuje

Čím vyšší jsou daně a sociální odvody, tím větší je motivace lidí své příjmy nedeklarovat a uchylovat se do šedé, nepřiznané zóny.

jakási charakterová slabost nás nebo našich spoluobčanů. Kniha ekonomů Friedricha Schneidera a Colina Williamse „Shadow Economy“ (Institute of Economics Affairs, 2013) naopak zasazuje šedou ekonomiku do širších souvislostí. Skutečnou příčinou šedé ekonomiky není morální slabost lidí, nýbrž státní regulace a její nadměrný rozsah. Do šedé ekonomiky směřuje ten, komu stát svými zásahy vytváří příliš velké náklady na to, aby mohl fungovat v legální, „deklarované“ sféře. Předložená kniha má dva hlavní cíle, a sice vysvětlit a studiem zdokumentovat, co vytváří a přispívá k nárůstu šedé ekonomiky, a dále navrhnout,

jak nejlépe rozsah šedé ekonomiky omezit. Obě části ukazují, že opatření stojící na rostoucí represi proti šedé ekonomice, která prosazuje i současná česká vláda, zcela míjí podstatu problému a jsou odsouzena k neúspěchu jako v řadě jiných zemí.

Daně a šedá ekonomika

Schneider a Williams používají velmi užitečnou definici šedé ekonomiky: jde o takovou ekonomickou aktivitu, jejíž předmět není zákonem zakázán, ale lidé či firmy se rozhodnou ji nepřiznat státním úřadům, aby se vyhnuli daním, odvodům či jiným nákladům jako např. omezující regulaci. Do šedé ekonomiky tak např. nepatří obchod s drogami, protože ten je ilegální (patřil by do tzv. „černé“ ekonomiky), ale patří do ní např. platba řemeslníkovi bez dokladu, nezdaněné hlídání dětí nebo koupě pašovaných cigaret.

Čtenář může intuitivně tušit, že čím vyšší jsou daně a sociální odvody, tím větší je motivace lidí své příjmy nedeklarovat a uchylovat se do šedé, nepřiznané zóny. Překvapivé však je, jakou shodu v této věci nacházejí nejrůznější studie z různých zemí a různých období. Autoři odkazují na dvacet různých empirických výzkumů (včetně svých vlastních), které potvrzují, že daně a sociální odvody jsou nejvýznamnější veličinou, která vysvětluje velikost šedé ekonomiky v jednotlivých zemích a obdobích. Až daleko za tím je se svojí vahou to, co autoři nazývají „daňovou morálkou“, tedy vnitřní přesvědčení lidí o tom, že je správné odvádět státu daně.

Ve stejné části autoři diskutují, jakou mají na velikost šedé ekonomiky efekt daňové kontroly a vůbec dohled a tresty ze strany

státu. Výsledky jsou poměrně překvapivé. Za prvé, na významu „odstrašení“ se studie příliš neshodují (některé jej hodnotí jako efektivní, jiné naopak). Za druhé, pokud něco na daňové úniky alespoň částečně funguje, je to pravděpodobnost odhalení, avšak ne už výše trestu. Není k dispozici jedině vysvětlení, proč tomu tak je, ale autoři nabízejí možnost, že zvýšená penále či tresty jenom podnětují ještě silnější a hlavně chytřejší reakci na straně lidí a firem. Lidé si tak dají velký pozor, aby jejich únik nebyl odhalen, a jsou v tom často úspěšní. Represe je tak bez výsledku.

Severský ráj?

Pro českého čtenáře jsou zajímavou částí knihy statistiky o výši šedé ekonomiky v jednotlivých zemích, jelikož jsme v médiích neustále srovnáváni s údajně vzornými státy na severu Evropy. Kliše o severském ráji se ale nepotvrzuje. Švédsko, Norsko, Dánsko i Finsko měly při posledním porovnatelném údaji z roku 2007 podíl šedé ekonomiky na HDP mírně vyšší, než byl průměr 21 vybraných zemí OECD. Autoři to přičítají především vysoké daňové zátěži v severní Evropě. Na jiném místě autoři citují studii z Dánska, podle níž zhruba 80 % Dánů buď samo zažilo práci načerno anebo by na ni přistoupilo. Ani zde se nepotvrzuje představa o morálně nadřazeném severu Evropy. Naproti tomu jediná evropská země s vynikajícím výsledkem bylo Švýcarsko (podíl šedé ekonomiky 8,1 % vs. průměr OECD 16,1 %). Důvod je prostý – Švýcarsko má nízké daně.

Česká republika stála v roce 2007 s podílem 17 % mírně nad průměrem OECD, ale např. pod Švédskem (17,9 %) či Norskem (18 %). Šedá ekonomika v ČR tak byla zce-

NABÍZÍME

Spor o měnovou politiku

v kontextu devizových intervencí

Karel Brůna, Karel Dyba, Václav Klaus
Lukáš Kovanda, Martin Mašát, Pavel Ryska
Jan Skopeček, Martin Slaný, Miroslav Ševčík
Vladimír Tomšík, Václav Vlk st., Eva Zamrazilová

Publikace č. 16/2015

instit
VÁCLAVA
KLAUSE

Institut Václava Klause nabízí sborník č.16/2015 „Spor o měnovou politiku v kontextu devizových intervencí“, do něhož přispěli **Karel Brůna, Karel Dyba, Václav Klaus, Lukáš Kovanda, Martin Mašát, Pavel Ryska, Jan Skopeček, Martin Slaný, Miroslav Ševčík, Václav Vlk st. a Eva Zamrazilová**. V přílohách jsou úryvky zákon o ČNB a vyhlášení kurzového závazku ČNB. Předmluvu napsal **Václav Klaus**.

134 stran, 100 Kč.

objednávky na: www.institutvk.cz

la standardní velikosti na poměry Evropy i OECD a hluboko pod celosvětovým průměrem (31,2 %). Zklamáním pro čtenáře je fakt, že údaje k většině zemí včetně ČR končí v roce 2007 a pouze k hrstce zemí jsou dostupné až do roku 2012. Je tak nemožné z knihy zhodnotit, jakým trendem se ubírala Česká republika v posledních letech.

Z novější studie Schneidera (The Shadow Economy in Europe, 2013) plyne, že podíl šedé ekonomiky v zemích EU v posledních letech mírně klesal a Česká republika nebyla výjimkou. V roce 2012 činil u nás podíl šedé ekonomiky 16 % a Schneiderova projekce očekávala další pokles. Severské země si vedly o něco lépe (podíl okolo 14 %), avšak jak Česká republika, tak severské státy byly znatelně pod průměrem EU (18,9 %). Kdybychom Českou republiku srovnávali s nejbližšími transformačními sousedy, pak mírně lepší výsledek mělo pouze Slovensko (15,5 %). Naopak pro Polsko i Maďarsko vyšly výsledky výrazně hůře s podílem šedé ekonomiky nad 20 %. Není jasné, proč je u nás pěstován mediální obraz České republiky jako země daňových úniků a šedé aktivity.

Represe nefunguje

Za nejcennější z knihy považujeme doporučení Schneidera a Williamse v otázce, jak šedou ekonomiku odbourávat. Autoři nejprve letmo uznávají, že nejefektivnější cestou by mohla být výrazná redukce vládních výdajů, protože ta by vedla k nižší potřebě zatěžovat ekonomické subjekty daněmi a nutit je utíkat do šedé ekonomiky. Je škoda, že tuto možnost odmítají více rozvést, ale argumentují, že takový krok předpokládá mnohem širší reformu role státu, která není předmětem knihy. Omezují se tak na tři základní scénáře, co lze s šedou ekonomikou dělat.

První možností je jednoduše nedělat nic. To podle autorů není fér k těm, co zdaňují, přičemž ti budou nadále vystaveni lákavé alternativě odebrat se do šedé ekonomiky. Pokud to udělají, stát může řešit daňový výpadek zvýšením daní, což jenom dále podnětí občany a firmy utíkat do šedé ekonomiky. Hrozí tak začarovaný kruh stále vyšších daní a stále větší šedé sféry.

Druhou možností je pokusit se šedou ekonomiku vymýtit represemi, např. zvýšenými kontrolami a tresty. Autoři tuto možnost odmítají jako zřejmě nejhorší ze všech. Vracejí se ke kořenům problému: lidé v šedé ekonomice *chtějí* být ekonomicky aktivní a *chtějí* se uživit sami, pouze utíkají před daněmi a regulací, které jim snižují výnosy z vlastní práce. „Míra šedé ekonomické aktivity nezpůsobuje nutně přímé snížení bohatství. Koneckonců, ekonomická aktivita je ekonomická aktivita. Ať už je deklarovaná či nikoli, zvyšuje lidem příjmy. Peníze vydělané v šedé ekonomice jsou často okamžitě utraceny v oficiální ekonomice,“ píše Schneider s Williamsem (str. 139–140). Když čtenář pohlédne do celosvětových statistik o šedé ekonomice, pochopí váhu tohoto citátu. Odstranit šedou ekonomiku v některých rozvojových zemích světa by znamenalo zničit třeba i třetinu celkové ekonomické aktivity v zemi a doslova nechat část populace o hladu.

Pokoušet se šedou ekonomiku vymýtit represemi, např. zvýšenými kontrolami a tresty, není správné. Autoři tuto možnost odmítají jako zřejmě nejhorší ze všech.

Třetí preferovanou možností je „vtáhnout“ šedou ekonomiku do oficiální, deklarované sféry. Jinými slovy, zatraktivnit dodržování předpisů a zákonů. Základním krokem zde

musí být omezení daňové zátěže a odvodů, zjednodušení daňového systému a snížení míry regulace. Systém navíc nesmí být plný výjimek a privilegií, protože to pouze dodává šedé ekonomice morální oporu: „Když neplatí daně pan XY, protože si vylobboval výjimku, nevím, proč bych je já měl platit.“ Pro ty, kdo už v šedé ekonomice jsou, pak může být pobídkou k jejímu opuštění např. jednorázová plošná daňová amnestie. To je však pouze doplněk. Základem musí být zatraktivnění deklarované ekonomické aktivity.

Nejefektivnější cestou by mohla být výrazná redukce vládních výdajů, protože ta by vedla k nižší potřebě zatěžovat ekonomické subjekty daněmi a nutit je utíkat do šedé ekonomiky.

Knihy Schneidera a Williamse zřejmě pro většinu čtenářů nepřinesou překvapivé názory nebo vyhraněné závěry. Její hodnota však leží v přesvědčivém zdokumentování a diskusi toho, co lidé intuitivně tuší. Je navíc nadmíru aktuální pro současnou Českou republiku, jejíž vláda na jednu stranu vymýšlí na ekonomické subjekty jedno represivní opatření za druhým (v poslední době například elektronická evidence tržeb), která dle ní mají rozsah šedé ekonomiky snížit, aby na druhou stranu pokračovala v expanzi regulací a zahrávala si s myšlenkou nových daní. Kniha naznačuje, že jdeme přesně opačným směrem, než bychom měli. A navíc vznáší nepřijemnou otázku: proč děláme represivní kroky, které v Evropě téměř nemají srovnání, když nejsme podílem šedé ekonomiky nijak výjimeční? A pokud i tak chceme rozsah šedé ekonomiky snížit, proč se nezaměříme na skutečnou podstatu problému? ■

NABÍZÍME

IVK nabízí publikaci č. 15/2015 „**IVK v roce druhém**“, která shrnuje texty spolupracovníků Institutu Václava Klause ve druhém roce své činnosti. Sborník pokrývá témata jako čtvrt století od pádu komunismu, Evropská unie a Evropa, ukrajinská krize, mezinárodní politika, domácí politika, ekonomika, dějiny a boj proti sociálnímu inženýrství.

280 stran, 100 Kč.

objednávky na: www.institutvk.cz

Samuelsonových nedožitych sto let

Václav Klaus

V polovině května, přesně 15. května, by se dožil sta let jeden z největších ekonomů druhé poloviny dvacátého století, nositel Nobelovy ceny za ekonomii v roce 1970, Paul Anthony Samuelson. Zemřel v prosinci 2009, kdy mu bylo úctyhodných 94 let. Studoval nejdříve v Chicagu, pak na Harvardu, ale zbývajících více než šedesát let svého profesionálního života strávil na MIT.

Brilantní syntetizátor

Když jsem měl v létě 1989 v americké Cambridge (což je více méně předměstí Bostonu) setkání s vedením katedry ekonomie na MIT a šel jsem – v jeho nepřítomnosti – kolem dveří jeho kanceláře, skoro jsem ani nedýchal. Říkám to jako někdo, kdo ve všech rozhodujících sporech ekonomie tohoto půlstoletí stál nikoli na Samuelsonově straně (a vždy byl na straně Hayeka, Friedmana, Buchanana), ale jako někdo, kdo bral rozum v době, která byla v souladu s názvem jedné tehdejší známé ekonomické knihy nazývané „The Age of Samuelson“. Byla to současně zlatá éra, ne-li vyvrcholení keynesiánství.

Když jsem byl po pádu komunismu při svých návštěvách v Americe i západní Evropě opakovaně tázán, kde jsem přišel ke svým výrazně protržným postojům a kde jsem se naučil moderní nemarxistickou ekonomii, odpovídal jsem: u Samuelsona. Moc tomu nerozuměli. Tehdy už Samuelson nebyl v módě (zejména mezi lidmi mého typu, tedy mezi lidmi, kteří mne na různé akce do USA zvali). Čekali ode mne úplně jiná jména. A já jim musel vysvětlovat, že po marxistické politické ekonomii (což bylo to jediné, s čím jsem se na pražské VŠE v letech 1958-63 mohl setkat) jsem se nejdříve musel učit mainstreamovou moderní ekonomii, abych se s ní později mohl rozejít a začít ji kritizovat. Jsem přesvědčen, že tato odbočka byla absolutně nezbytná.

Samuelson byl od čtyřicátých do osmdesátých let minulého století nejvýraznějším představitelem ekonomického mainstreamu, což je „nálepka“, ale i ocenění, které mu nikdo rozumně uvažující nemůže vzít. Byl, je a bude nejvýznamnějším představitelem tzv. neoklasické syntézy, což je spojení neoklasické mikroekonomie a Keynesovy makroekonomie. Opakuji, že jsem se obojí – jak standardní mikroekonomii, tak makroekonomii – musel někde naučit. A já se učil u Samuelsona.

Měl bych také připomenout, že jsem o Samuelsonovi takto vzpomínkově už psal. Prvně v roce 1991, když vyšlo v nakladatelství Svoboda české vydání Samuelsonovy učebnice, a já jsem byl požádán, abych k této učebnici napsal předmluvu. Podruhé to byl článek k jeho úmrtí v roce 2009. V předmluvě jsem uvedl i tyto věty: „Ekonomie je vědní disciplínou a jako každá věda je budována kumulativním způsobem. I když se můžeme mnoha nezastupitelným věcem naučit při studiu dějin ekonomických teorií, daleko více se naučíme z posledních učebnic.“... „Ekonomie čekala na svého nového syntetizátora.“... „Samuelsonovu učebnici studovali studenti, studovali ji i hotoví ekonomové a kolegové v profesorském sboru, protože zařazení myšlenky, pojmu, analytického nástroje do učebnice (či jejich vyřazení) znamenalo významné sdělení všem příslušníkům této vědní disciplíny.“... „Věřím, že se studium této učebnice stane východiskem renesance ekonomie u nás, že bude znamenat významné zvednutí laťky pro každého, kdo se chce pustit do diskuse ekonomické problematiky a hospodářské politiky, že bude eliminovat „lidovou tvořivost“ v této velmi seriózní vědní disciplíně a že bude zúžen prostor pro naše „ekonomické originalisty“, protože čím více toho ekonomové vědí a umějí, tím méně sporů mezi nimi existuje.“ K těmto větám se přihlašuji i po 25 letech.

Velký teoretik

Užitečné je rozdělit úvahu o příspěvku Samuelsona k ekonomii (a snad i ekonomice) na čtyři části:

- Samuelson jako velký teoretik ekonomie;
- Samuelson jako autor slavné učebnice;
- Samuelson jako spoluvůrce americké hospodářské politiky;
- Samuelson jako ekonomický komentátor.

ad a) Samuelson byl po většinu svého života teoretikem, a to „velmi čistým“ teoretikem, jedním z nejvýznamnějších představitelů matematické ekonomie (měl celou řadu textů i v matematických časopisech). Věnoval se teorii všeobecné rovnováhy, ekonomii blahobytu, analýze veřejných statků, teorii mezinárodního obchodu, teorii chování spotřebitele, teorii akceleratoru a multiplikátoru a řadě dalších oborů ekonomie. Šíře jeho záběru je obdivuhodná, dnes v podstatě nedostižná. Jeho kniha „Foundations of Economic Analysis“ (z roku 1947, která je vlastně jeho dizertací na Harvardu) byla naprostým průlomem a stala se biblí ekonomických teoretiků.

I jeho nobelovská přednáška je důkazem jeho jasného postoje. Její název „Principy maxima v analytické ekonomii“ (česky v „Oslava ekonomie, Přednášky laureátů Nobelovy ceny za ekonomii, Praha, Akademia, 1994) naznačuje způsob Samuelsono-

va uvažování. Jak říká v úvodních odstavcích, „Samotné základy našeho předmětu se týkají maximalizace“ (str. 85), což pro ekonomy tehdy, a pro neekonomy nepochybně i dnes, samozřejmostí není. Je to ale obecný základ lidského jednání aplikovatelný v ekonomii jak v případech chování spotřebitele, tak firmy. (Současně však v této své přednášce na příkladu interakce akceleratoru a multiplikátoru argumentoval, že ne všechny ekonomické problémy mají vztah k principu maxima.) V každém případě Samuelson více než kdokoli jiný přispěl ke zvýšení analytické a metodologické úrovně ekonomické vědy.

Byl, je a bude nejvýznamnějším představitelem tzv. neoklasické syntézy, což je spojení neoklasické mikroekonomie a Keynesovy makroekonomie.

ad b) Prof. Samuelson je autorem nepochybně nejslavnější učebnice, podle které se učily celé generace ekonomů na celém světě. Jeho „Economics: An Introductory Analysis“ dosáhla celkem 19 výrazně přepracovaných vydání, několik posledních už vzniklo ve spolupráci s jeho žákem prof. Nordhausem. První vydání je z roku 1948.

Já jsem se učil ekonomii v polovině 60. let z vydání sedmého. Samozřejmě „dálkově“, tedy v komunistickém Československu, když už to našťestí – zejména v Šikově Ekonomickém ústavu ČSAV – začalo být možné. Učebnice (v překladu Ludka Urbana a Rity Klímové, tehdy Budínové) byla vydána na několik pokračování jako interní publikace ústavu a sami jsme si o jednotlivých kapitolách dělali vlastní „výuku“, abychom ji sami sobě vysvětlovali – bez jakýchkoli učitelů. Žádní nebyli. Měli jsme pocit, že objevujeme svět.

V roce 1969 – to už jsem byl dávno za Samuelsonovou učebnicí – jsem trávil semestr na Cornellské univerzitě a byl jsem konsternován odpovědí jednoho profesora (českého původu) na mou otázku, jak se při své úzké specializaci udržuje na úrovni posledních novinek ekonomie. Řekl mi, že studuje každé nové vydání Samuelsonovy učebnice, kde jsou v appendixech vždy naznačeny novinky. Přiznám se, že se mi to zdálo málo, ale o roli této učebnice to vypovídá.

V polovině 80. let vznikla mezi mladými aspiranty Ekonomického ústavu ČSAV podobná iniciativa – chtěli se také učit podle Samuelsona. I tehdy už to začínalo být možné. Požádali mne, abych výuku prováděl. Jestli se nemýlím, bylo to podle 12. vydání učebnice (už s Nordhausem) a mezi „studenty“ byla řada později známých ▶

osobností ekonomické teorie a praxe prvních polistopadových let. (Něco podobného jsem potom opakoval v Bratislavě.)

Samuelsonova učebnice se stala modelem – svým stylem výkladu, grafy, matematikou – pro všechny následující učebnice ekonomie. Dala mi základ – jak mikroekonomie, tak makroekonomie. Také se vyvíjela – od navýsost keynesiánské v prvních letech přes zesílený důraz na neoklasickou syntézu (spojení standardní neoklasické mikro s keynesiánskou makro) až k pozdějšímu neokeynesiánství.

Samuelsona dlouho pronásledovalo jeho – v této učebnici opakovaně publikované – porovnávání růstu HDP v USA a SSSR a zejména jeho výrok z roku 1989, že „v rozporu s názory mnoha skeptiků je sovětská ekonomika důkazem, že systém plánované direktivní ekonomiky může fungovat a dokonce prosperovat“. Nepochybně v tom hrály nemalou roli jeho kritické názory na fungování tržní ekonomiky, spojené s jeho celoživotní vírou v keynesiánství, ale i jeho „vzdálenost“ od reálného života.

ad c) Samuelson výrazně ovlivnil americkou (a nepochybně nejen americkou) hospodářskou politiku jak nepřímo – protože každý studoval jeho učebnici – tak přímo jako poradce různých amerických vládních institucí. Začal už v průběhu druhé světové války (kdy se v USA zmrazily ceny a mzdy, a proto se muselo „plánovat“), radil kongresu, ministerstvu financí i centrální bance (FEDu), ale nejznámější je jeho angažmá kolem prezidenta Kennedyho (byl mimo jiné autorem známé „Zprávy o stavu americké ekonomiky pro nově zvoleného prezidenta Kennedyho“ z ledna 1961). Prosažoval v ní růst státních výdajů všeho druhu. Byl prostě standardním americkým liberálem a demokratem. Angažován byl i u prezidenta Johnsona. U republikánských prezidentů už jeho hvězda pohasla.

ad d) Samuelson uspěl i jako ekonomický komentátor, i když v tom jeho největ-

ší síla nebyla. Nicméně, jeho pravidelný komentář v týdeníku Newsweek v letech 1966-1973, ve kterém se střídal s Miltonem Friedmanem, byl velmi slavný a snažili jsme se ho číst i my (což bylo za komunismu těžké, ale ne nemožné). Kniha těchto jeho komentářů, kterou letos v lednu připomněl Robert Skidelsky (i u nás v Ekonomu, č. 6, 2015), vyšla prvně v roce 1973 pod názvem *The Samuelson Sampler*. Za přečtení stojí i dnes.

Samuelson hrál v těchto komentářích keynesiánskou kartu, Friedman monetaristickou. Byla to pro nás každodenní učebnice! V roce 1970 Samuelson v jednom z těchto komentářů napsal, že není důležité, je-li státní rozpočet vyrovnaný či nikoli, neboť „deficit rozpočtu pro dobrou věc je správný“. To jsem obracel oči v sloup už tenkrát. Stejně tak jsem nikdy nemohl souhlasit s jeho návrhy na regulaci cen a mezd (tzv. income policy), která se podle něho měla stát trvalým doplňkem měnové a fiskální politiky. On věřil v „nákladovou inflaci“ (známý článek se Solowem) a nedával ji bezprostředně do souvislosti s množstvím peněz v oběhu. Pro mne je právě Samuelson, tento velikán teoretické ekonomice, názornou ukázkou toho, jak odlišná je te-

orie od hospodářské politiky, jak je možné být hvězdou v tom prvním a přesto nechápat to druhé. Samuelsonovi žáci (a později kolegové) Stiglitz a Krugman, také nositelé Nobelovy ceny za ekonomii, jsou toho dalším příkladem.

V každém případě bychom měli využít tohoto stoletého výročí jeho narození nejen k připomenutí, ale i ke studiu jednoho z největších ekonomů 20. století, který ovlivnil nás všechny. V prosinci 2009 jsem napsal nekrolog „Zemřel poslední velikán ekonomie 20. století“ (Euro, 21. 12. 2009) a byla v něm i tato věta: „Samuelson byl inspirován fyzikou a i jeho znalosti matematiky byly na takové úrovni, že běžně publikoval v čistě matematických časopisech. Tím do značné míry ‚imunizoval‘ teoretickou ekonomii od laiků a výrazně zvýšil latku pro ‚vstup do oboru‘. Laik už teoretickou ekonomii od nástupu Samuelsona číst nemůže, stejně jako já nemohu číst teoretickou fyziku. Já si to uvědomuji a chovám se vůči tomu pokorně, mnoho lidí však podobnou pokoru vůči ekonomii nemá.“

Ač neokeynesiánci, měli bychom si prof. Samuelsona i za to velmi vážit.

Politická ekonomie č. 3/2015

Předplatné na rok 2015

institut
VÁCLAVA
KLAUSE

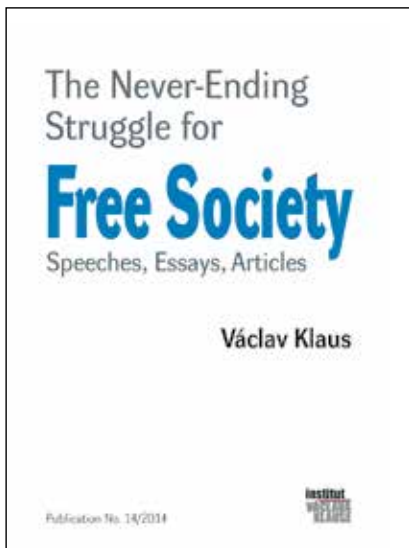
Předplatné IVK zahrnuje pravidelný newsletter, sborníky a ostatní publikace, pozvánky na semináře.

Základní cena předplatného je 660 Kč.

Studentské předplatné 330 Kč.

predplatne@institutvk.cz

NABÍZÍME

Institut Václava Klause nabízí knihu Václava Klause „**The Never-Ending Struggle for Free Society**“ (2014), která shrnuje anglické projevy, eseje a články bývalého prezidenta od roku 2012 do současnosti. První kapitola se zabývá svobodou a demokracií. Druhá část analyzuje Evropskou unii bez iluzí. Třetí kapitola zkoumá ekonomickou transformaci. Čtvrtá kapitola diskutuje globální oteplování. Pátá kapitola nabízí úvahy o současném světě. Unikátní kniha, která vychází v tištěné i elektronické verzi.

288 stran, 200 Kč.

objednávky na: www.institutvk.cz